

Studentinflytande – på pappret?

Ulrica Skagert och Pedher Johansson

Sammanfattning:

Det finns många förväntningar på kursvärderingar. De formella skrivningarna i högskolelagen säger att studenterna har rätt att utöva inflytande på sin utbildning vilket i förordningen uttryckts genom deras rätt att göra en värdering av kurser. Lärare har önskemål om återkoppling både medan en kurs ges, gärna som en del i ett lärande, och som underlag i ett kursutvecklingsarbete. Värderingarna har också kommit att bli en viktig komponent i kvalitetsarbetet inom universitet och högskolor. Därtill genomgår värderingar en utveckling av digitalisering och automation.

Vi diskuterar i detta bidrag de motsättningar som de olika förväntningarna resulterar i och relaterar dessa till en tanke kring ett partnerskap i utbildningen. I våra slutsatser landar vi i att digitalisering och automation ändå ger oss möjligheter att se kvalitetsarbete och kursutveckling i ett nytt perspektiv där det formella studentinflytandet kan ge ett bra underlag för ett reellt studentinflytande.

Abstract:

There are many expectations on course evaluations. The formal writings in the Higher Education Act reads that the students have the right to exert influence on their education, something that in the ordinance is expressed through their right to evaluate their courses. Teachers wish to have feedback both during a course, preferably as a part of the learning process, and as material for course development. Evaluations have also become an important component for quality work at higher education institutes. In addition, evaluations are becoming more and more digitalized and automated.

In this contribution, we discuss the contradictions in which the different expectations result and relate these to concepts of partnership in education. We arrive in the conclusions that digitalization and automation still give us possibilities to look at quality work and course evaluations in a new perspective where the formal student influence can give good support to actual student influence.

Från verkligheten till lagen och tillbaka

Vi upplever att studenter, lärare och institutioner i högre utbildning är intresserad av återkoppling och dialog. Många studenter visar ett engagemang för sin utbildning, även om det ger sig olika uttryck. Samtidigt har lärarna en stark vilja att utveckla sig och törstar efter den återkoppling som en kursvärdering skulle kunna ge. Trots detta får systemet med kursvärderingar mycket skäll både från student- och lärarhåll.

Studentinflytandet på våra universitet och högskolor är starkt kopplat till formella strukturer och kursvärderingar, och det är inte så konstigt med tanke på hur lagen och förordningen uttrycker det. Högskolelagen säger¹ att studenterna skall ha rätt att utöva inflytande över utbildningen vid högskolorna. Den säger vidare att högskolorna skall verka för att studenterna tar en aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. Lagen stipulerar

¹ Högskolelagen kap. 1 Inledande bestämmelser 4a §

alltså att studentinflytande ska finnas och att högskolorna ska arbeta aktivt för att främja det, men i lagen beskrivs inte hur detta ska eller kan göras. I Högskoleförordningen preciseras studentinflytandet som krav på att ge studenterna möjligheten att framföra sina erfarenheter av och synpunkter på kursen genom en kursvärdering, och studenternas rätt att vara representerade vid beslut som rör utbildningen. Att kursvärderingen anförts i förordningen bidrar självklart till dess vikt och den har väl idag ändå blivit en självklar del av högre utbildning och likställs gärna med studentinflytande.

Trots att både studenter och lärare är intresserade av dialog och kvalitetsutveckling och att lagen understryker detta så blir utfallet ofta låg svarsfrekvens och mager återkoppling. I vårt arbete med pedagogisk utveckling och kvalitetsarbete kan vi också se hur många uppfattar kursvärderingar som ett verktyg att mäta kvalitet i utbildning snarare än ett verktyg för utveckling. Att vara del av en vidareutveckling av utbildning som lagen lägger vikt vid när det gäller studentinflytande uteblir många gånger. Och, vi kan inte med säkerhet säga att kursvärderingssystemet bidrar till ett reellt studentinflytande där studenterna är del av att forma utbildningen med den positiva effekten av ett ökat lärande. En del kanske till och med säger att kursvärderingssystemet utgör ett hinder för detta.

Vi vill diskutera kursvärderingars funktion och betydelse utifrån ett formellt och reellt studentinflytande, och hur vi bör försöka omvärdera deras funktion, speciellt i ljuset av alltmer digitaliserade och automatiserade stödfunktioner.

Är systematik kvalitet?

I och med förordningens krav på att studenter ska kunna ge återkoppling på en kurs och kvalitetsarbetets krav på dokumentation, har kursvärderingen blivit en viktig del av kvalitetsarbetet på högskolor och universitet, och då kanske inte främst för deras effekt för studenters lärande utan för att de är en indikator som är greppbar. I och med detta ökar också kraven att de genomförs med systematik och tillgänglighet. Denna utveckling driver på för mer centraliserade lösningar där insamlande av data underlättas genom digitaliserade lärplattformar. I en idealbild innebär detta att läraren får ett effektivt hjälpmedel i en av sina arbetsuppgifter och att högskolorna kan påvisa ett fungerande kvalitetsarbete. Det finns dock flera skäl att ifrågasätta denna bild. Även om fler kurser genomför en kursvärdering på papperet, så är vår erfarenhet att mängden analys från respektive lärare minskar i takt med ökad automation och styrning av genomförandet. Studenterna ger också uttryck för en utvärderingströtthet och deras engagemang har en tendens att minska ju längre bort från den reella lärsituationen utvärderingen kommer. Även om själva genomförandet av en värdering aldrig varit lättare, minskar alltså engagemanget från såväl lärare som studenter. Att då se kursvärderingarna som kanske den viktigaste komponenten i ett utvecklings- och kvalitetsarbete på kursnivå blir därmed alltmer skakigt.

Frågan kring kursvärderingar som ett verktyg för kvalitetsutveckling med studentinflytande har diskuterats under en längre tid, och kursvärderingar är trots allt ett mycket konkret instrument. 2004 sammanställde dåvarande Högskoleverket en antologi med bidrag från 11 lärosäten för att lyfta fram och sprida goda exempel. Utvärderingar och tillsynsbesök hade visat att kursvärderingar inte fungerade till fullo på lärosätena, och att det var framför allt återkopplingen till studenterna som brast. I arbetet med antologin erfor dock Högskoleverket att det fanns ett stort engagemang och att frågan med studentinflytande tas

på allvar. Idag erfar vi ändå att vi fortfarande har ett behov av att arbeta med frågor kring låg svarsfrekvens, lågt engagemang från studenterna samt låg återkopplingsfrekvens från lärarna.

Vari ligger kritiken och motviljan?

Negativ kritik från lärarhåll brukar uppehålla sig vid att värderingar ofta är summativa och inte formativa vilket minskar resultatens betydelse, att vissa lärare upplever återkoppling som kränkande, och att man som lärare inte får återkoppling på det som är av betydelse för att upprätthålla god kvalitet i undervisningen och på kursen. Ett vanligt argument från studenternas sida är att det inte är någon mening att framföra sina synpunkter eftersom det ändå inte kommer att påverka den kurs de precis har avslutat. Att såväl lärare som studenter snarare ser värderingen som en utvärdering av läraren och genomförandet av en avslutad kurs snarare än ett verktyg för utveckling spär på känslan av ett nödvändigt ont snarare än food for thought eller inspiration. Formatet med färdigformulerade frågor och automatgenererade utskick kan få lärarna att känna att det är svårt att ställa och få svar på de frågor de egentligen är intresserad av. Även om centraliserade system är flexibla kring frågor och i vissa fall form får vi nog konstatera att ett rekommenderat minimalkrav som kommuniceras av ledningar är starkt normerande. Ett rundabordssamtal som vi genomförde vid Lärarlärdom 2020 indikerar liknande upplevelser. Exempelvis nämns att fokus i värderingarna ofta ligger på detaljer och inte helhetsbilden och att dialog ofta uteblir. Däremot lyfts många förslag till hur värderingar och arbetssätt kan ordnas på alternativa sätt för att få dem mer motiverande för lärare och studenter. I praktiken verkar det dock svårt att få till reella förändringar. Britten Ekstrand diskuterade kursvärderingarnas roll i ett kvalitetsarbete för över 15 år sedan (Ekstrand, 2004). Visst är kursvärderingarna idag mer systematiska, men utmaningarna Ekstrand beskriver med exempelvis bristande engagemang är desamma.

I samband med en diskussion bland nya lärare ställde vi en fråga kring vilken typ av återkoppling man gärna vill se till sitt arbete. Övningen visar på ett stort intresse av att få återkoppling, vilket inte är nytt. Roxå (2013) fick liknande resultat. Studenternas synpunkter i slutet av kursen var absolut av intresse, men en kontinuerlig dialog under en kurs av sades vara av ännu större vikt. Något som också lyftes fram var återkoppling under utveckling av kurs och kring pedagogik, och då inte bara av studenter utan även av näringsliv och kollegor.

Det finns ett starkt intresse av att både ge och få återkoppling inom utbildning. Digitaliserade plattformar ger därtill möjlighet att behändigt automatisera och ge systematik i dessa processer. Den systematik och automation som inte minst kvalitetsarbetet drivits på verkar dock stå i kontrast till, eller till och med motverka (Roxå, 2013), ett studentinflytande där studenterna är medskapare i utbildningen och där lärare och student faktiskt har ett gemensamt ansvar för både undervisning och lärande.

Partnerskap som reellt studentinflytande

Cook-Sather, Bovill, och Felten (2014) har som utgångspunkt att det som verkligen påverkar studenters lärande positivt är en tät interaktion mellan lärare och studenter. I sin forskning tittar de särskilt på hur det som de kallar ett partnerskap mellan lärare och studenter ökar kvaliteten på både undervisningen och lärandet. Det är alltså särskilda former för interaktionen mellan studenter och lärande som ökar kvaliteten. De definierar partnerskap

som en "kollaborativ ömsesidig process genom vilken alla deltagare har möjligheten att bidra på ett likvärdigt sätt, men inte nödvändigtvis på samma sätt, till utbildningsinnehållsmässig och pedagogisk conceptualisering, beslutsfattande, implementering, utredning, och analys (s. 6-7, vår översättning). Cook-Sather, Bovill, och Felten menar att om lärarna praktiserar ett partnerskap så har de ett ytterst flexibelt verktyg som är användbart i all interaktion med studenterna. Resultatet av deras studier av ett aktivt partnerskap grupperar de i tre kluster som handlar om:

1. Engagement – att partnerskap ökar motivationen och lärandet för både studenter och lärare. Det fördjupar studenternas lärande, ökar deras självförtroende och får dem att fokusera mer att lära sig snarare än på vad de ska lära sig. För lärarna så får ett partnerskap dem att tänka nytt om lärandet och en ökad förståelse för studenternas lärprocess. De blir mer entusiastiska i klassrumssituationer och uppfattar undervisningen och lärandet som en kollaborativ process.
2. Awareness – att både studenter och lärare utvecklar en metakognitiv medvetenhet och starkare identitetskänsla. Studenter reflekterade mer över sin egen roll i lärandet och undervisningen, och tänkte nytt om deras egen kapacitet som studenter. Lärarna såg på sin undervisningspraktik på nya sätt.
3. Enhancemenet – att det ger en förhöjd undervisnings- och klassrumserfarenhet. Studenter blir mer aktiva och tar mer ansvar för sitt lärande. Lärarna får en bättre förståelse för studenternas erfarenheter och behov och hur de kan bemöta dem.

Vi menar att det som Cook-Sather, Bovill, och Felten beskriver som ett partnerskap är likvärdigt med ett reellt studentinflytande, alltså att studenterna känner att de kan påverka undervisningen och allt det som rör deras studier. Men, hur kan vi realisera detta med en kursvärdering?

Reflektioner

Att backa digitaliseringen av kursvärderingar är inte något vi tror på. Den önskade effekten av detta bygger nog på en alltför idealiserad bild av hur värderingarna tidigare fungerade i praktiken. Kvalitetsarbetets krav på systematik kan knappast allena ses som intäkt för ett minskat engagemang. Att helt ta bort kursvärderingar är nog också få intresserade av. Lärare vill trots allt få återkoppling och studenter vill ha möjligheten att tycka till. I grunden har de en viktig demokratisk funktion. Så kan värderingarna bli en tiger i ett partnerskap?

En del lärosäten försöker göra en tydlig uppdelning mellan så kallad operativ och rapportering utvärdering. Den operativa avser kvalitativa delar som ska driva kursutveckling och den kan även vara formativ. Den rapportering avser vissa basdata, ofta kvantitativ, och den rapporteras till ledningar på olika nivåer. Detta tror vi är en fruktsam utveckling.

Från kvalitetsarbetets perspektiv är det fortfarande en utmaning att genom enbart rapportering data kunna hävda att det sker kursutveckling vilket är ett av kvalitetsarbetets centrala syfte. Däremot räcker oftast nyckeltal för ett strategiskt arbete för ledningar. Vi tror därför att kursvärderingarnas funktion inte ska överdrivet framhållas utan vi på högskolor och universitet ska ta dem för vad de är. En snabb, gärna automatiserad, avstämning i slutet av en kurs med viss rapportering funktion. Varken mer eller mindre. Däremot kan och bör inte detta vara ända sättet att få in operativ återkoppling från fler intressenter.

Ett partnerskap bygger på en kollaborativ process, något som ligger närmare hur högskolor och universitet generellt arbetar med programmen. Programorganisationerna ligger ofta på fakultetsnivå och präglas av de strukturer som finns där. För kurserna ansvarar institutionerna. Vi tror att det skulle vara gynnsamt om lärare får tillgång till en arena där de tillsammans med studenter och näringsliv kan diskutera kursinnehåll. Det kan vara formativ operativ utvärdering inom ramen för kursen i kombination med pedagogiska dagar, utbildningsdagar, lärarlag, näringslivsnätverk, pedagogiska fikan eller andra liknande fora som är utformade för att diskutera kursutveckling. Genom automatisering av kursvärderingen sparar vi tid och resurser. Om strukturer resulterar i en effektiv dokumentation genom exempelvis minnesanteckningar och kopplas till systematiken med automatiserade kursvärderingar så får lärarna ett breddare underlag för kursutveckling samtidigt som dokumentationen blir del av ett systematiskt kvalitetsarbete.

Att acceptera kursvärderingarnas begränsade funktion och automatisera dessa processer och istället satsa resurser på kollaborativa strukturer skulle alltså inte bara vara till gagn för ett kvalitetsarbete, det skulle också ge lärarna mycket av den återkoppling de efterfrågar och vi skulle stärka ett partnerskap i utbildningen. Det formella studentinflytandet stärker därmed det reella.

Referenser

Cook-Sather, A., Bovill, C. and Felten, P. (2014). *Engaging Students As Partners in Learning and Teaching: A Guide for Faculty*. San Fransisco. John Wiley & Sons, Incorporated.

Ekstrand, B. (2004). Kursvärderingar som underlag för kvalitetsutveckling. *Kursvärdering för studentinflytande och kvalitetsutveckling : en antologi med exempel från elva lärosäten*, Höskoleverket. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-50372>.

Höskoleförordningen. Se SFS 1992:1434.

Höskolelagen. Se SFS 1993:100.

Höskoleverket (2004). *Kursvärdering för studentinflytande och kvalitetsutveckling. En antologi med exempel från elva lärosäten*. Höskolverkets rapportserie 2004:23 R.

Roxå, T. (2013). Kursvärderingar i system–akademiska lärares upplevelser och organisationens förmåga till utveckling. *Högre utbildning*, 3(3), 225-236.